

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**ՁԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԻ ԴԵՄ ՈՒՂՂԱԾ ԴԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՐԱԿՄԱՆ ՈՐՈՇ ՉԱՐՑԵՐ****Գևորգ ԽԱԼԱԹՅԱՆ**

ՀՀ պաշտպանության նախարարության
քննչական ծառայության ինժեներող
կայազորային քննչական
բաժնի պետի տեղակալ, կապիտան

Յայաստանի Հանրապետությունում զինվորական իրավապահպան մարմինների իրավակիրառ պրակտիկայում արարքի որակման առումով (քրեական գործ հարուցելիս, անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելիս, ոչ արդարացնող հիմքով քրեական գործ հարուցելը մերժելիս և այլն) հաճախակի են ստեղծվում դժվարություններ, երբ անհրաժեշտ է լինում իրավական գնահատական տալու ինչպես միմյանց հետ ստորադասության հարաբերությունների մեջ չգտնվող զինծառայողների, այնպես էլ պետ կամ ստորադրյալ հանդիսացող զինծառայողների կողմից միմյանց պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելու դեպքերին, որոնք հասկանալի պատճառներով առավել հաճախ են հանդիպում բանակային առօրյայում: Նմանատիպ դեպքերը հնարավորինս նվազագույնի հասցնելու գործում, զինծառայողների հետ պարբերաբար կատարվող բարոյադաստիարակչական և իրավական ուսուցման միջոցառումներից զատ, չափազանց կարևոր նշանակություն ունի քրեական (պատժողական) ճիշտ քաղաքականությունը, որի իրականացման հիմնական դժվարությունները պայմանավորված են Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի (այսուհետ՝ քր. օր.) համապատասխան հոդվածների ճիշտ ընտրությամբ և կիրառմամբ: Այս տեսանկյունից անհրաժեշտ է անդրադառնալ քր.

օր-ի հատուկ մասի «Ձինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններ» վերտառությամբ բաժնի նույնանուն գլխի 358, 359, 360 և 375 հոդվածներին:

Քր. օր-ի 360 հոդվածը, որը վերնագրված է «Ձինծառայողին վիրավորանք հասցնելը», քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում զինծառայողի կողմից զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ մեկ այլ **զինծառայողի պատիվն ու արժանապատվությունն անպարկեշտ ձևով ստորացնելու համար** (առաջին մաս) և նույն արարքի համար, որը կատարվել է ստորադրյալի կողմից պետի, ինչպես նաև պետի կողմից ստորադրյալի նկատմամբ զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ: Քր. օր-ի 360 հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ առաջին մասով նախատեսված հանցագործության սուբյեկտ կարող է հանդիսանալ զինծառայողը, ով ստորադասության հարաբերությունների մեջ չէ այն զինծառայողի հետ, որին վիրավորանք է հասցնում, մինչդեռ քննարկվող արարքի համար քրեական պատասխանատվություն է նախատեսված նաև քր. օր-ի 359 հոդվածի առաջին մասով, որը վերնագրված է «Ձինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնադրային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության հարաբերությունների բացակայության դեպքում»: Մասնավորապես՝ հոդվածի առաջին մասի դիսպոզիցիան սահմանում է. «Ձինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնադրային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության հարաբերությունների բացակայության դեպ-

քում, որն արտահայտվել է **անձի պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելով**, նրան ծաղրուծանակի ենթարկելով կամ հալածելով կամ զուգորդվել է բռնություն գործադրելով»: Հարկ է նկատել, որ քր. օր-ի 359 հոդվածի սանկցիան զգալիորեն ավելի խիստ պատիժ է նախատեսում հիշյալ արարքի համար (առավելագույնը երեք ամիս ժամկետով կալանքի կամ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով կարգապահական գումարտակում պահելու կամ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով ազատազրկման ձևով), քան 360 հոդվածի առաջին մասի սանկցիան (նախատեսված է պատիժ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով կալանքի կամ առավելագույնը վեց ամիս ժամկետով կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով): Ինչպես երևում է և՛ քր. օր-ի 359 հոդվածի առաջին մասում, և՛ 360 հոդվածի առաջին մասում խոսքը պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելու մասին է, սակայն առկա են որոշակի տարբերություններ: Մասնավորապես՝ մի դեպքում (359 հոդված) խոսքը անձի, իսկ մյուս դեպքում (360 հոդված) զինծառայողի պատվի և արժանապատվության ստորացման մասին է: Թեև «անձ» հասկացությունն ավելի լայն է, քան «զինծառայող»-ը, այնուամենայնիվ քր. օր-ի 359 հոդվածում «անձ» տերմինը գրված է «զինծառայողի» իմաստով, քանի որ ստորացումը պետք է կատարվի զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրքային կանոնների խախտման ֆոնի վրա: Հաջորդ տարբերությունն այն է, որ քր. օր-ի 360 հոդվածի դիսպոզիցիայում խոսքը զինծառայողի պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելու **անպարկեշտ ձևի** մասին է, ինչն ակնհայտ վկայում է ստորացման առավել վտանգավորության մասին: Անհասկանալի է այդ բառակապակցության բացակայությունը քր. օր-ի 359 հոդվածի առաջին մասի դիսպոզիցիայում այն դեպքում, երբ վերջինի սանկցիան զգալիորեն ավելի խիստ պատիժ է նախատեսում: Մյուս կողմից պետք է նշել, որ

դժվար է պատկերացնել անձի (զինծառայողի) պատվի և արժանապատվության ստորացման, այսպես ասած, ոչ անպարկեշտ ձև: Նման արարքն արդեն իսկ վկայում է դրա անպարկեշտության մասին: Կարծում են, որ «անպարկեշտ ձևով» բառակապակցության առկայությունը երկու հոդվածներում էլ ավելորդ է:

Քր. օր-ի 359 հոդվածը բլանկետային նորմ է, ուստի հոդվածի կիրառման համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել այն իրավական ակտերը, որոնցում սահմանված են զինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնագրքային կանոնները, և հղում անել դրանց, իսկ ՀՀ-ում այդպիսին է «Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնագիրքը», որը հաստատված է «ՀՀ զինված ուժերի ներքին ծառայության կանոնագիրքը հաստատելու մասին» 1996թ. դեկտեմբերի 3-ին ընդունված ՀՀ օրենքով (այսուհետ՝ ՆԾԿ):

Այսպես, ՆԾԿ-ի 13 հոդվածը, որը գործում է «Ձինծառայողների ընդհանուր պարտականությունները» վերնագրի ներքո (7-րդ և 8-րդ պարբերություններ), սահմանում է, որ զինծառայողը (ինչպես ժամկետային պարտադիր, պայմանագրային, այնպես էլ սպաներն ու ենթասպաները) պարտավոր է. «Բարձր պահել զինվորական ընկերասիրությունը, չխնայելով կյանքը՝ ընկերներին փրկել վտանգից, նրանց օգնել խոսքով ու գործով, հարգել նրանցից յուրաքանչյուրի պատիվն ու արժանապատվությունը, իր և ուրիշ զինծառայողների նկատմամբ թույլ չտալ կոպտություն և ծաղրուծանակ, նրանց հեռու պահել անարժան արարքներից», «Պահպանել զինվորական հարգանքի, վարքի և զինվորական ողջույնի կանոնները, մշտապես լինել համազգեստով՝ մաքուր և խնամքով հագնված»: ՆԾԿ-ի 158 հոդվածը, որը գործում է «Ձինվորի պարտականությունները» վերնագրի ներքո, սահմանում է (3-րդ պարբերություն), որ զինվորը (վերաբերում է միայն ժամկետային պարտադիր զինծա-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵ

ռայողներին) պարտավոր է. «Հարգանք ցուցաբերել հրամանատարների (պետերի) և ավագների նկատմամբ, հարգել ընկերների պատիվն ու արժանապատվությունը, պահպանել զինվորական քաղաքավարություն, վարքի և զինվորական ողջույնի կանոնները»: Իրավակիրառողները քր. օր-ի 359 հոդվածը կիրառելիս, որպես կանոն, վկայակոչում են վերը նշված կանոնները: Վերոգրյալից հետևում է, որ քր. օր-ի 359 հոդվածի առաջին մասով քրեական պատասխանատվությունը վրա է հասնում զինծառայողի կողմից ինչպես զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ, այնպես էլ առհասարակ զինվորական ծառայություն կրելիս հավասար պաշտոն (հաստիք) զբաղեցնող և զինվորական կոչում ունեցող համաժառայակցի (զինծառայողի) պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելու ցանկացած դեպքում:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ առկա պայմաններում իրավակիրառ պրակտիկայում քր. օր-ի 360 հոդվածի առաջին մասի նորմերն ըստ էության հնարավոր չէ կենսագործել, հետևաբար դրա գոյությունը քրեական օրենքում դառնում է ավելորդ:

Հարկ է նկատել նաև, որ ստորադասության հարաբերությունների բացակայության դեպքում զինծառայողի պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելու համար քր. օր-ի 359 հոդվածի առաջին մասի սանկցիան նույն պատիժն է նախատեսել նաև հիշյալ պայմաններում զինծառայողին ծաղրուծանակի ենթարկելու, հալածելու և բռնություն գործադրելու համար: Անվիճելի է, որ վերջին արարքներն առավել վտանգավոր են, ինչը պետք է հաշվի առնվի դատարանի կողմից պատիժ նշանակելիս:

Զինծառայողի պատիվն ու արժանապատվությունը ստորացնելը կարող է դրսևորվել տարբեր եղանակներով՝ հայի-

յելով, ոչ կոռեկտ արտահայտություններ անելով կամ գրություններով, ժեստերով, ստորադասության հարաբերությունների առկայության դեպքում՝ նաև անօրինական հրաման կամ կարգադրություն տալով, տրված հրամանին կամ կարգադրությանը հակաճառող գործողություններով (օրինակ՝ ի պատասխան պետի՝ շարվելու հրամանի, ստորադրյալ զինծառայողը համաժառայակիցների ներկայությամբ քննծաղով հեռանում է): Այդ եղանակների շարքում ճնշող մեծամասնություն է կազմում զինծառայողին ապտակելը կամ հարվածելը: Այդպիսի դեպքերում, եթե զինծառայողների միջև չկա ստորադասության հարաբերություններ, արարքի որակաման հետ կապված խնդիրներ չեն առաջանում. գործում է քր. օր-ի 359 հոդվածը, մասնավորապես՝ կախված ապտակի կամ հարվածի բնույթից՝ դրանք դիտվում են կամ պատվի և արժանապատվության ստորացում (հիմնականում եթե դրանցով ֆիզիկական ցավ չի պատճառվում), կամ բռնության գործադրում, իսկ եթե ապտակի կամ հարվածի հետևանքով առողջությանը վնաս է պատճառվել, ապա, կախված վնասի ծանրության աստիճանից, արարքը որակվում է քր. օր-ի 359 հոդվածի համապատասխան մասով (կետով):

Խնդիրը դժվարանում է, երբ հարկ է լինում որակել արարքը, երբ պետ հանդիսացող զինծառայողը ստորացնում է իր ստորադրյալի պատիվն ու արժանապատվությունը՝ ապտակելու կամ հարվածելու եղանակով (մյուս եղանակների դեպքում արարքը քր. օր-ի 360 հոդվածի երկրորդ մասով որակելու համար որևէ խոչընդոտ չկա): Այս կոնտեքստում պետք է քննարկել քր. օր-ի 375 հոդվածի (իշխանությունը չարաշահելը, իշխանազանցությունը կամ իշխանության անգործությունը) կիրառման հնարավորությունը: Հոդվածի առաջին մասի դիսպոզիցիան սահմանում է. «Պետի կամ պաշտոնատար անձի կողմից իշխանությունը կամ պաշտոնեական դիրքը չարաշահելը, իշխանազանցությունը կամ

պաշտոնեական լիազորությունների սահմանն անցնելը, ինչպես նաև իշխանության անգործությունը, եթե այդ արարքները կատարվել են շահադիտական (ճիշտ կլինե՞ր այստեղ լինե՞ր «դրդումներով» բառը-Գ.Խ.), անձնական այլ շահագրգռվածությունից կամ խմբային շահերից ելնելով, և եթե դրանք էական վնաս են պատճառել (գույքային վնասի դեպքում՝ հանցագործության պահին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հինգհարյուրապատիկը գերազանցող գումարը կամ դրա արժեքը)»։ Ինչպես երևում է՝ հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է շարժառիթը, որի դրսևորումները մեկը արարքն անձնական այլ շահագրգռվածությունից ելնելով կատարել է։ Պետի կողմից պաշտոնեական լիազորությունների սահմանն անցնելու անձնական շահագրգռվածություն կարող է դիտվել, երբ պետը իր վերադասների դրական վերաբերմունքին արժանանալու համար փորձում է ամրապնդել ստորաբաժանման կարգապահությունը՝ ենթակաների մոտ իր թվացյալ գերազանցությունը ցուցադրելու միջոցով, որի դրսևորման ձևերից կարող են լինել ապտակը, հարվածը, ծեծը, այդ թվում՝ առողջությանը տարբեր աստիճանի վնասների պատճառմամբ (հաճախ նաև զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ)։ Քր. օր-ի 375 հոդվածի առաջին մասով նախատեսված հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է հետևանքը, այսինքն՝ վերը նշված արարքի հետևանքով պետք է պատճառվի էական վնաս։ Գույքային վնասի էական լինելը հոդվածի դիսպոզիցիայում հստակեցված է՝ հանցագործության պահին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հինգհարյուրապատիկը գերազանցող գումարը կամ դրա արժեքը, այլ հարց է ֆիզիկական վնասի էական լինելու չափանիշներ գտնելը, ինչն օրենսդրությունն ամբողջությամբ թողել է իրավակիրառողին։ Պրակտիկայում, որպես կանոն, արդարացիորեն էական վնաս է դիտվում

նկարագրված արարքի հետևանքով ստորադրյալ զինծառայողի առողջությանը թեթև կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը (ծանր վնասը դիտվում է որպես ծանր հետևանք և որակվում քննարկվող հոդվածի երկրորդ մասով)։ Քիչ չեն դեպքերը, երբ պրակտիկայում էական վնաս է դիտվում ծեծը, ինչի հետ դժվար է համաձայնվել այն հիմնավորմամբ, որ ծեծը, լինելով պետի կողմից պաշտոնեական լիազորությունների անցման եղանակ, չի կարող միևնույն ժամանակ հանդիսանալ որպես հետևանք, ուստի առաջարկվում է, որ այն արարքները, երբ պետ հանդիսացող զինծառայողները, ելնելով անձնական շահագրգռվածությունից, անցնում են իրենց պաշտոնեական լիազորությունների սահմանը՝ ծառայողական պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ ստորադրյալին ապտակելու, հարվածելու կամ ծեծելու եղանակով, որոնց հետևանքով մարմնական վնասվածքներ չեն առաջացել կամ պատճառված մարմնական վնասվածքներն առողջությանը թեթև վնասի հատկանիշներ չեն պարունակում, որակվեն քր. օր-ի 360 հոդվածի երկրորդ մասով։

Այլ է հարցը, երբ զինծառայողի ծեծը տեղի է ունենում ոչ զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ, օրինակ, ստելու, ոչ կանոնադրային բնույթի՝ ծառայողական անհրաժեշտությամբ չպայմանավորված պահանջը չկատարելու համար և այլն։ Նման պարագայում արարքը ճիշտ կլինի որակել քր. օր-ի 118 հոդվածով և ոչ թե 375 հոդվածի առաջին մասով, այսինքն՝ երբ ոտնձգությունը կատարվում է ոչ թե զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ զինծառայողին վիրավորելու, այլ դրան չառնչվող ֆիզիկական ցավ պատճառելու նպատակով։

Քր. օր-ի 360 հոդվածի երկրորդ մասի սանկցիան շատ ավելի խիստ է (պատիժ է նախատեսված առավելագույնը երեք ամիս ժամկետով կալանքի կամ առավելա-

ՔՐԵՎԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵ

գույնը մեկ տարի ժամկետով կարգապահական գումարտակում պահելու կամ առավելագույնը մեկ տարի ժամկետով ազատագրկման ձևով), քան 118 հոդվածինը (պատիժ է նախատեսված նվազագույն աշխատավարձի առավելագույնը հարյուրապատիկի չափով տուգանքի կամ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով կալանքի ձևով), ուստի ծեծը վիրավորանքի շրջանակներում ներառելը և արարքը նշված հոդվածների համակցությամբ չորակելը քննարկվող պայմաններում ամենևին էլ սխալ չեն:

Արարքի որակմանը վերաբերող խնդիրներ են առաջանում նաև այն դեպքերում, երբ ստորադրյալ զինծառայողը զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ ապտակում կամ հարվածում է պետին:

Քր. օր-ի 358 հոդվածի առաջին մասի դիսպոզիցիան սահմանում է. «Զինվորական ծառայության պարտականությունները կատարելու կապակցությամբ պետին ծեծելը կամ նրա նկատմամբ այլ բռնություն գործադրելը»: Հաշվի առնելով սույն արարքի համար նախատեսված սանկցիայի խստությունը (պատիժ է նախատեսված առավելագույնը երեք տարի ժամկետով կարգապահական գումարտակում պահելու կամ առավելագույնը հինգ տարի ժամ-

կետով ազատագրկման ձևով), որը քր. օր-ի 360 հոդվածի երկրորդ մասով նախատեսված սանկցիայից անհամեմատ ավելի խիստ է, պետք է առավել նրբանկատ մտնեցում ցուցաբերել այս երկու հոդվածները միմյանցից սահմանազատելու հարցում: Ի տարբերություն քր. օր-ի 375 հոդվածի՝ 358 հոդվածը լուծել է ծեծի հետ կապված խնդիրը՝ այն ուղղակիորեն նախատեսելով հոդվածի առաջին մասի դիսպոզիցիայում: Քանի որ «ծեծ» հասկացության բնորոշումը գործող օրենսդրությունը չի սահմանում, ինչպես քրեական իրավունքի տեսության մեջ, այնպես էլ իրավակիրառ պրակտիկայում ընդունված է, որ ծեծ, որպես այդպիսին, պետք է համարել անձին երեք և ավելի անգամ հարվածելը, այսինքն՝ մեկ կամ երկու անգամ ապտակելը կամ հարվածելը չի կարող դիտվել ծեծ: Հոդվածի տեսանկյունից դրանք այլ բռնության գործադրում նույնպես չեն կարող դիտվել, քանի որ ծեծը՝ երեք կամ ավելի հարվածը, հոդվածի դիսպոզիցիայում տարանջատված է այլ բռնություն գործադրելու դեպքերից (ծեռքերը ոլորել, մազերից քաշել և այլն), այսինքն՝ մեկ կամ երկու անգամ ապտակելը կամ հարվածելը դուրս է այս հոդվածի դիսպոզիցիայի շրջանակներից (չեն մտնում ոչ ծեծելու, ոչ էլ այլ բռնություն գործադրելու մեջ) և պետք է որակվի բացառապես քր. օր-ի 360 հոդվածի երկրորդ մասով՝ ներառվելով վիրավորանքի մեջ:

SOME PROBLEMS CONNECTED WITH THE APPLICATION OF ARTICLES 358, 359, 360 AND 375 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Gevorg KHALATYAN

*Deputy of the Ninth Garrison Investigation
Division of Investigation Service of the
Ministry of Defence of the RA, Captain*

In the Republic of Armenia military law enforcement authorities often have problems while enforcement practice when it's necessary to give a legal assessment to both the servicemen who are not in the subordinate relationship with each other and those who are considered to be chief or sub-

ordinate servicemen, assessment connected with the matters concerning the humiliation of each other's honor and dignity, those matters which often happen in military everyday life. These difficulties are connected with proper choice and appliance of the corresponding articles of the Criminal Code of RA. A common practice connected with these matter hasn't been formed yet. In order to facilitate this problem somewhat the corresponding articles of the Criminal Code of RA have been analyzed with the appliance of comparative method as detailed as possible.